Vol. 1, Issue 1

OYBEKNING “NAVOIY” VA ISAJON SULTONNING “ALISHER NAVOIY” ROMANLARIDA NAVOIY OBRAZINING BADIIY TALQINI: AN’ANA VA NOVATORLIK

Abdusattorova Maftuna Bahodirovna[1]
[1]Sharof Rashidov nomidagi aniq va tabiiy fanlarga ixtisoslashtirilgan maktab o‘qituvchisi

Annotatsiya. Tezisda Oybek va Isajon Sulton romanlarida Alisher Navoiy obrazi talqinidagi vorisiylik (an’ana) va yangilanish (novatorlik) jihatlari qiyosiy tahlil qilinadi. Isajon Sulton Oybek asos solgan tarixiy-biografik roman modelini davom ettirgan holda qahramonning butun umrini qamrab olgani, kompozitsiyani “Xazoyin ul-maoniy” tuzilishiga bo‘ysundirgani va psixologik tasvirni kuchaytirgani asoslanadi.

Kalit so‘zlar: tarixiy-biografik roman, Navoiy obrazi, an’ana, novatorlik, badiiy talqin, psixologizm, kompozitsiya.

1. Kirish

Oybekning “Navoiy” romani (1944) o‘zbek adabiyotida ulug‘ shoir obrazini badiiy talqin qilishning mumtoz namunasiga aylangan bo‘lsa, Isajon Sultonning “Alisher Navoiy” romani (2021) ushbu an’anani yangi estetik tamoyillar asosida davom ettirgan asardir [1; 2]. Ikki asarni qiyoslash tarixiy shaxs obrazini yaratishda an’ana va novatorlik munosabatini aniqlash imkonini beradi. **Tezisning maqsadi** – ikki romanda Navoiy obrazi talqinidagi vorisiylik va yangilanish jihatlarini aniqlash.

2. Metodlar

Tadqiqotda qiyosiy-tipologik, struktur-semantik va germenevtik metodlardan foydalanildi. Obraz talqini olti jihat bo‘yicha qiyoslandi: tarixiy qamrov, qahramon maqomi, konflikt tabiati, kompozitsiya, psixologizm va badiiy til.

3. Natijalar

An’ana. Isajon Sulton Oybek asos solgan tarixiy-biografik roman modelini saqlab qoladi: asar tarixiy faktga tayanadi; Navoiy va Husayn Boyqaro munosabatlari – do‘stlik va hokimiyat to‘qnashuvi dramasi syujetning o‘q chizig‘i bo‘lib qoladi; saroy fitnasi motivi hamda Mo‘min Mirzo fojiasi kabi tarixiy epizodlar orqali davr ziddiyatlari ochib beriladi.

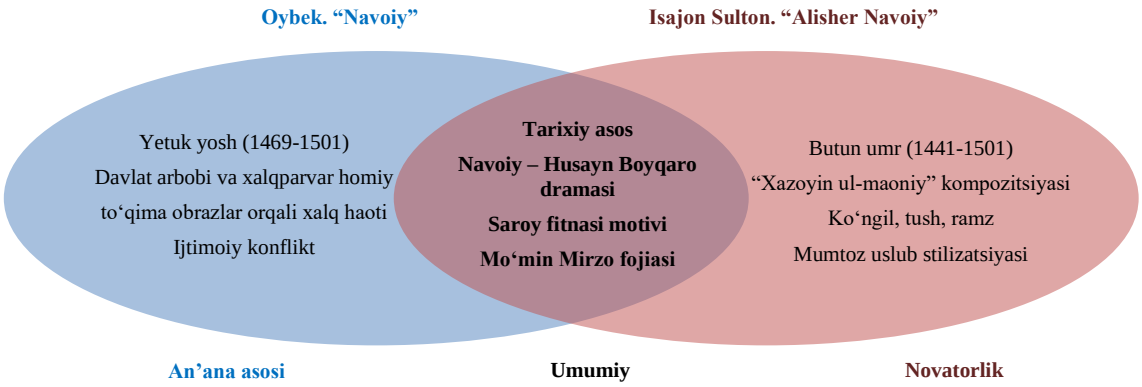
1-jadval

Navoiy obrazi talqinida an’ana va novatorlik

Jihat	Oybek. “Navoiy” (an’ana)	Isajon Sulton. “Alisher Navoiy” (davomiylik va yangilanish)
Tarixiy qamrov	qahramonning etuk davri (1469–1501)	butun umr (1441–1501)
Qahramon maqomi	davlat arbobi, xalqparvar homiy, shoir	shoir-mutafakkir, ko‘ngil egasi, komil inson

Jihat	Oybek. “Navoiy” (an’ana)	Isajon Sulton. “Alisher Navoiy” (davomiylik va yangilanish)
Konflikt	tashqi: Navoiy va saroy fitnachilari	tashqi va ichki: shaxs va muhit, ko‘ngil va dunyo
Kompozitsiya	xronologik-chiziqli	“Xazoyin ul-maoniy” devonlariga muvofiq to‘rt qism
Psixologizm	ichki monolog, mulohaza	tush, xotira, ramziy epizodlar, peyzaj va ruhiyat uyg‘unligi
Badiiy til	realistik nasr, tarixiy kolorit	mumtoz nasrga yaqin metaforik uslub

Novatorlik. Birinchidan, qahramon butun umri davomida – bolaligidan boshlab ko‘rsatiladi; D.Umaraliyeva ham ikki asarni aynan Navoiyning yoshlik davriga oid epizodlar asosida qiyoslaydi [3]. Ikkinchidan, roman kompozitsiyasi “Xazoyin ul-maoniy” kulliyotining to‘rt devoni – “G‘aroyib us-sig‘ar”, “Navodir ush-shabob”, “Badoe’ ul-vasat” va “Favoyid ul-kibar” tuzilishiga muvofiq qurilgan; tadqiqotchilar asar kompozitsiyasining pishiqligini alohida ta’kidlaydi [4]. Uchinchidan, obrazning ichki olami – ko‘ngil, xotira, tush – yetakchi tasvir obyektiga aylangan. To‘rtinchidan, asar tili mumtoz nasrga yaqin, obrazli-metaforik uslubda: masalan, Husayn Boyqaroning sarxushlik holati “Mastlik bulutlari zehn oyini tugal berkitadi” tarzida tasvirlanadi [2]. Qiyos natijalari 1-jadval va 1-rasmda umumlashtirildi.

1-rasm. Ikki romandagi Navoiy obrazi talqinining mushtarak va farqli jihatlari

4. Muhokama

An’ana va novatorlik bu ikki asarda bir-biriga zid emas. Isajon Sulton Oybek yaratgan “tashqi”, ijtimoiy faol Navoiy obrazini inkor etmaydi, balki uni ichki ma’naviy olam bilan to‘ldiradi. Oybek uchun Navoiy – davr ziddiyatlariga qarshi turgan adolatparvar shaxs bo‘lsa, Isajon Sulton uchun u, eng avvalo, o‘z ko‘ngli bilan muloqotda kamol topgan inson. B.Karim ta’biri bilan aytganda, bu roman “Insoniyat quyoshi ta’rifida” bitilgan asardir [5]. Shu ma’noda Isajon Sulton romani Oybek an’anasining davomi va shu bilan birga uning yangi bosqichi sifatida baholanishi mumkin.

5. Xulosa

Isajon Sultonning “Alisher Navoiy” romani Oybek asos solgan tarixiy-biografik roman an’anasiga tayanadi, biroq obraz talqinida uch yo‘nalishda yangilik kiritadi: tarixiy qamrovni qahramonning butun umrigacha kengaytiradi, kompozitsiyani Navoiy merosining ichki mantiqiga bo‘ysundiradi va psixologik-ramziy tasvirni yetakchi badiiy tamoyilga aylantiradi. Bu natijalar adabiyot darslarida ikki asarni qiyosiy o‘rganishda qo‘llanilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Oybek. Navoiy: roman. – Toshkent: Sharq, 2004.
2. Isajon Sulton. Alisher Navoiy: roman. – Toshkent: Adabiyot, 2021.
3. Umaraliyeva D.S. Navoiy obrazi (Isajon Sultonning “Alisher Navoiy” va Oybekning “Navoiy” romani misolida) // Scholar. – 2024. – Vol. 2, № 3. – B. 122–125.
4. Nurullayeva G. Isajon Sultonning “Alisher Navoiy” romani til xususiyatlari va asar kompozitsion tuzilishining o‘ziga xos jihatlari // Молодые учёные. – 2023. – T. 1, № 7. – B. 70–72.
5. Karim B. Hazrat Alisher Navoiyga ehtirom yoxud Insoniyat quyoshi ta’rifida bitilgan roman to‘g‘risida bir-ikki og‘iz so‘z // Yangi O‘zbekiston. – 2021. – 10 avgust. – № 160. – B. 6.
6. Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2018.